

POSTANOWIENIE

Dnia 27 lutego 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Roman Trzaskowski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Władysław Pawlak

SSN Agnieszka Piotrowska

w sprawie z powództwa M. J.
przeciwko Skarbowi Państwa - Prezesowi Sądu Rejonowego w G.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 27 lutego 2019 r.,
zażalenia pozwanego Skarbu Państwa
na wyrok Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 21 czerwca 2018 r., sygn. akt I ACa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok, pozostawiając rozstrzygnięcie o
kosztach postępowania zażaleniowego do orzeczenia
kończącego postępowanie w sprawie.**

UZASADNIENIE

Powód M. J. pozwem z dnia 12 sierpnia 2015 r. wniósł o zasądzenie od pozwanego Skarbu Państwa - Sądu Rejonowego w N. kwoty 80.000 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 1 października 2001 r. do dnia zapłaty.

Wyrokiem z dnia 29 lutego 2016 r. Sąd Okręgowy w P. oddalił powództwo.

W sprawie zostało ustalone, że Sąd Rejonowy w G. IX Zamiejscowy Wydział Ksiąg Wieczystych z siedzibą w N. prowadzi: dla nieruchomości oznaczonej jako działki ewidencyjne nr 514, 524, 455 i 456 położonej w miejscowości P. księgę

wieczystą KW nr (...)8/9 (dawniej (...)8); dla nieruchomości oznaczonej jako działki ewidencyjne nr 461, 463, 250, 96, 97, 98/2, 418/1, 418/2, 419/1 i 419/2 położonej w miejscowościach P., L. i C. księgę wieczystą KW nr (...)9/6 (dawniej (...)9); dla nieruchomości oznaczonej jako działki ewidencyjne nr 99, 82/2, 87, 93, 94 i 95, 96/1 położonej w miejscowości W. i C. księgę wieczystą KW nr (...)0/6 (dawniej (...)0); dla nieruchomości oznaczonej jako działki ewidencyjne nr 98, 100, 102, 101/1 i 101/2 położonej w miejscowości C. księgę wieczystą KW nr (...)1/3 (dawniej (...)1).

Do dnia 21 września 2001 r. powyższe nieruchomości stanowiły współwłasność małżonków A. A. G.

W dniu 18 sierpnia 1998 r. A. A. G. zawarli z H. D. warunkową umowę sprzedaży ww. nieruchomości. Warunkiem przejścia własności tych nieruchomości było nieskorzystanie przez Agencję Nieruchomości Rolnych z prawa pierwokupu.

Tego samego dnia małżonkowie G. umocowali PPM „E.” S.A., której prezesem była H. D., do ustanowienia na powyższych nieruchomościach hipotek dla zabezpieczenia kredytu udzielonego tej spółce przez bank - na warunkach i w kwotach według uznania pełnomocnika.

Wnioskiem z dnia 8 października 1998 r. H. D., działając jako pełnomocnik A. A. G. zwróciła się do ww. Sądu o wpisanie w dziale IV ksiąg wieczystych KW nr (...)8, (...)9, (...)0, (...)1 hipoteki zwykłej w kwocie po 1.250.000 zł na rzecz banku (...) Oddział w K. Do sądu wpłynęły też wnioski ww. Banku o wpisanie hipotek na jego rzecz.

W dniu 12 października 1998 r. A. A. G. odwołali przed notariuszem pełnomocnictwo dla H. D.

W dniu 13 października 1998 r. A. A. G. zawarli z H. D. w formie aktu notarialnego umowę przeniesienia własności ww. nieruchomości, nie czekając, czy Agencja Nieruchomości Rolnej skorzysta z prawa pierwokupu.

Poszczególne wnioski zostały zarejestrowane w dzienniku KW pod numerami (...)6- (...)9/98.

Z uwagi na skorzystanie przez Agencję Nieruchomości Rolnej z prawa pierwokupu, zostało wszczęte postępowanie w sprawie unieważnienia warunkowej

umowy sprzedaży z dnia 18 sierpnia 1998 r. oraz umowy o przeniesienie własności nieruchomości z dnia 13 października 1998 r. Postępowanie to zakończyło się wydaniem wyroku Sądu Okręgowego w P. z dnia 3 listopada 1999 r., sygn. akt I C (...), w którym stwierdzono nieważność ww. umów.

W dniu 10 lutego 1999 r. sąd wieczystoksięgowy zawiesił postępowanie w przedmiocie wniosku H. D. z dnia 8 października 1998 r. o wpis hipotek. Swoje rozstrzygnięcie Sąd oparł na treści art. 37 ustawy o księgach wieczystych i hipotece w związku z art. 13 § 2 k.p.c. i art. 177 § 1 pkt 1 k.p.c. Faktyczną podstawą zawieszenia postępowania było toczące się równocześnie postępowanie mające rozstrzygnąć, kto jest właścicielem nieruchomości, które miały zostać obciążone hipoteką. W dniu 19 października 1999 r. do Sądu wpłynęło pismo H. D. z dnia 15 października 1999 r., w którym cofała ona wnioski o dokonanie wpisów hipotek w księgach wieczystych. Sąd zobowiązał H. D. (pełnomocnika wnioskodawców) do złożenia w terminie 7 dni (pod rygorem oddalenia wniosku z dnia 15 października 1999 r.) pełnomocnictwa A. A. G. obejmującego cofnięcie wpisu hipotek, gdyż złożone wcześniej pełnomocnictwo takiej czynności nie przewidywało. Do uzupełnienia wniosku nie doszło, zatem cofnięcie wniosku o wpis hipotek nie było skuteczne.

Ze względu na to, że postępowanie zostało zawieszone, wnioski o numerach (...)6-(...)9/98 zostały zakreślone w dzienniku KW (zarządzenie z dnia 31 maja 2001 r.).

W odpisach z 1999 r. wzmianki o wnioskach z 8 października 1998 r. o wpis hipotek na rzecz banku (...) jeszcze istniały.

Na polecenie sędziego pracownik sekretariatu - E. C. wykreśliła wzmianki o wnioskach dotyczących wpisu hipotek na rzecz (...) Oddział w K., mimo że zawieszenie postępowania wieczystoksięgowego nie uprawniało do takiej czynności.

Pracownicy sekretariatu wydawali odpisy ww. ksiąg wieczystych zgodnie z ich treścią - po usunięciu wzmianek o wnioskach o wpis hipotek na rzecz banku (...) odpisy ksiąg wieczystych nie zawierały już tych wzmianek. W odpisach

ksiąg wieczystych z 7 i 12 września 2001 r. nie było wzmianki o wniosku z dnia 8 października 1998 r. o wpis hipotek na rzecz (...).

Umowa o pracę z E. C. została rozwiązana za porozumieniem stron w dniu 26 listopada 2001 r. Przeciwno E. C. toczyło się postępowanie przygotowawcze o czyn z art. 271 § 1 k.k., nadzorowane przez Prokuraturę Rejonową w W., nr Ds (...), które zostało umorzone z uwagi na brak znamion popełnionego przestępstwa, a konkretnie niemożność przypisania umyślności w jej działaniu.

Dnia 28 lipca 1999 r. J. J., jej mąż R. J. i syn M. J. (brat powoda) zawarli z A. i A. G. umowę przedwstępną sprzedaży ww. nieruchomości, w której wskazano na złożenie do ksiąg wieczystych nieruchomości różnych wniosków o wpis hipotek.

W dniu 21 września 2001 r., małżonkowie A. A.G. przenieśli na rzecz powoda własność ww. nieruchomości (akty notarialne Rep. A Nr (...)/2001 i (...)/2001).

W związku z zawartą umową, w dniu 24 września 2001 r. powód wniósł do Sądu Rejonowego w G. Wydział Zamiejscowy Ksiąg Wieczystych w N. wniosek o dokonanie wpisów hipotecznych i ujawnienie zmiany właściciela przedmiotowych nieruchomości.

W dniu 1 października 2001 r. do ww. Sądu wpłynął wniosek (...) S. A. Oddział w P., o podjęcie postępowania o wpis hipoteki na rzecz tego banku. Tego samego dnia Sąd Rejonowy w G. Wydział Zamiejscowy Ksiąg Wieczystych w N. wpisał w dziale IV ksiąg wieczystych przedmiotowych nieruchomości hipoteki zwykle w kwocie po 1.250.000,00 zł wraz z odsetkami i prowizjami oraz innymi kosztami kredytu na rzecz (...) na podstawie wniosku H. D. z dnia 8 października 1998 r., aktu ustanowienia hipoteki z dnia 7 października 1998 r. oraz umowy kredytowej o kredyt obrotowy. Wnioski wpisano w dzienniku KW i opatrzone nowymi numerami.

Od powyższego wpisu powód wniósł apelację, która jednak została oddalona wyrokiem Sądu Okręgowego w P. z dnia 1 marca 2002 r., sygn. akt. II Ca (...).

Oddalone zostało także powództwo M. J. o uzgodnienie treści ksiąg wieczystych ww. nieruchomości z rzeczywistym stanem prawnym. W toku

postępowania ustalono, że nabycie przedmiotowych nieruchomości przez M. J. bez wpisanych hipotek nastąpiło w złej wierze i że doszło do wyłączenia rękoi wiary publicznej ksiąg wieczystych w zakresie hipotek przysługujących bankowi (...) (sprawa o sygn. akt I C (...)).

Umowami z dnia 7 maja 2014 r. powód, działając przez pełnomocnika J. J., przeniósł własność przedmiotowych nieruchomości na rzecz P. sp. Z o.o. z siedzibą w K.

Powód był poinformowany o stanie prawnym nieruchomości. Wyżej wskazywane czynności były dokumentowane w aktach prowadzonych ksiąg wieczystych. Ponadto przed zakupem nieruchomości powód nie zapoznawał się z aktami ksiąg wieczystych.

Rozpatrując roszczenie powoda w świetle art. 417 § 1 k.c. w brzmieniu obowiązującym przed dniem 1 września 2004 r., tj. przed nowelizacją na mocy ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 162, poz. 1692 ze zm.), Sąd Okręgowy uznał, że wykreślenie w czasie zawieszenia postępowania wieczystoksięgowego w księgach wieczystych nieruchomości wzmianek o wniosku H. D. z dnia 8 października 1998 r. było niezgodne z dawnym art. 45 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (ówcześnie: Dz. U. z 1982 r., Nr 19, poz. 147 ze zm.). Zarazem przyjął, że powód nie udowodnił, iż działanie E. C. było umyślne albo przynajmniej niedbałe, a tym samym nie wykazał, że wykreślenie wzmianek z ksiąg wieczystych - chociaż nieprawidłowe - było występkiem określonym w art. 231 § 3 k.k., i w związku z tym stwierdził (w związku z art. 442 § 1 k.c. i obecnym art. 442¹ § 1 k.c.), iż roszczenie powoda jest przedawnione.

Wyrokiem z dnia 9 grudnia 2016 r. Sąd Apelacyjny w (...) oddalił apelację powoda, wskazując m.in., że powód, twierdząc, iż działanie E. C. stanowiło czyn określony w art. 231 § 3 k.k., powinien wykazać, że wypełniła ona znamiona tego przestępstwa. Tymczasem zaniechał on inicjatywy dowodowej w tym kierunku, w szczególności nie złożył wniosku o przeprowadzenie dowodu z przesłuchania E. C., lecz poprzestał na powołaniu się na protokół jej przesłuchania, znajdujący się w aktach postępowania przygotowawczego w sprawie Ds. (...). Było to

niewystarczające, ponieważ zgodnie z wyrażoną w art. 235 k.p.c. zasadą bezpośredniości (aspekt przedmiotowy) sąd ma obowiązek korzystania z dowodów bezpośrednich, zaś z dowodów pochodnych dopiero wtedy, gdy nie ma dowodów pierwotnych.

Odrębnie Sąd Apelacyjny wskazał, że brak podstaw do uznania E. C., będącej w 2001 r. sekretarzem sądowym, za funkcjonariusza publicznego w rozumieniu art. 115 § 13 pkt 4 w związku z art. 231 § 1 k.k. Ponadto, nawet gdyby uznać, że E. C. była funkcjonariuszem publicznym, to powinna była obejmować - w świetle art. 231 § 3 k.k. - swym zamiarem zarówno przekroczenie uprawnień lub niedopełnienie obowiązków, jak i to, że działała na szkodę interesu publicznego lub prywatnego. Oceny w tym zakresie Sąd mógłby dokonać dopiero po jej przesłuchaniu.

Wyrokiem z dnia 12 kwietnia 2018 r., II CSK 399/17 (OSNC 2019, nr 2, poz. 21) Sąd Najwyższy uchylił wyrok Sądu Apelacyjnego i przekazał sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Wyjaśnił m.in., że jeśli strona poprzestaje na zgłoszeniu wniosku o przeprowadzenie dowodu z protokołu z przesłuchania świadka w innej sprawie, nie zgłoszwszy wniosku o przesłuchanie tego świadka, i wniosku o jego przesłuchanie nie zgłosi druga strona, a sąd nie dopuści dowodu z przesłuchania z urzędu, wtedy powinien ograniczyć się do przeprowadzenia dowodu z protokołu z przesłuchania świadka w innej sprawie i dokonać jego oceny z innymi dowodami przeprowadzonymi w sprawie (art. 233 § 1 k.p.c.). Pominięcie przez sąd dowodu z protokołu przesłuchania świadka w innej sprawie z powołaniem na art. 235 § 1 k.p.c. jest w takiej sytuacji niedopuszczalne.

Stwierdził również, że sekretarz sądowy jako pracownik sądu był i pozostaje funkcjonariuszem publicznym w ujęciu art. 115 § 13 pkt 4 k.k.

Po ponownym rozpoznaniu sprawy wyrokiem z dnia 21 czerwca 2018 r. Sąd Apelacyjny w (...) uchylił wyrok Sądu Okręgowego i sprawę przekazał temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Wyjaśnił, że ocenienie przez Sąd Apelacyjny dowodów z akt postępowania przygotowawczego, dotyczących zaistnienia przestępstwa w okolicznościach

niniejszej sprawy jest niemożliwe. Rozpoznanie omawianego zarzutu jedynie przez Sąd Apelacyjny mogłoby dać stronie podstawę do zarzutu pozbawienia jej prawa do zaskarżenia orzeczenia sądu odwoławczego w rozumieniu wynikającej z art. 78 i art. 176 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zasady kontroli orzeczeń i postępowania sądowego. Jest to tym bardziej ważne, że wyjaśnienie okoliczności działań E. C. może - po ocenie dokumentów wskazanych niżej - wyjątkowo uzasadniać dopuszczenie dowodów z urzędu.

Zarazem Sąd odwoławczy nie zgodził się z dokonaną przez Sąd Okręgowy oceną działań E. C., uznał bowiem, że wieloletni pracownik sekretariatu w wydziale wieczystoksięgowym sądu rejonowego powinien był mieć świadomość, iż wykreślenie wzmianki o wpisie z ksiąg wieczystych w takiej sytuacji jest nieprawidłowe, a co najmniej powinien był skonsultować swoje działania z sędzią lub innym pracownikiem wyższego szczebla, szczególnie, że według samej E. C. rzekome ustne polecenie sędziego Strugały było sprzeczne z jego poleceniem pisemnym oraz że wykreśliła wpisy na podstawie ustnego nieprecyzyjnego zarządzenia. Ponadto protokół zeznań sędziego R. S. - do którego Sąd Okręgowy się nie odniósł - wskazuje, że zaprzeczył on jej zeznaniom i fakt ten Sąd pominął w swoich rozważaniach. Nie wziął także pod uwagę protokołu konfrontacji sędziego R. S. i E. C. ani też innych dokumentów takich jak zarządzenia sędziego czy oświadczenia E. C., na których sprzeczność wskazał Prezes Sądu Rejonowego.

Nie biorąc tych okoliczności pod uwagę, Sąd Okręgowy przedwcześnie wykluczył możliwość przyjęcia, że popełniła ona przestępstwo określone w art. 231 § 1 w zw. z § 3 k.k. a w konsekwencji - że doszło do przedawniania roszczenia. W konsekwencji nie badał dalszych wskazywanych przez powoda przesłanek roszczenia.

W tej sytuacji, zdaniem Sądu Apelacyjnego, powód zasadnie zarzucił nierozpoznanie istoty sprawy przez Sąd Okręgowy.

Wyrok Sądu Apelacyjnego zaskarżył zażaleniem pozwany, zarzucając naruszenie art. 386 § 4 k.p.c. przez przyjęcie, że przeprowadzenie oceny dowodów z naruszeniem dyrektyw art. 233 § 1 k.p.c. skutkuje nierozpoznanie istoty sprawy,

a w konsekwencji, że wystąpiły podstawy do uchylenia wyroku Sądu pierwszej instancji i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W orzecznictwie Sądu Najwyższego jednolicie przyjmuje się, że zażalenie przewidziane w art. 394¹ § 1¹ k.p.c. ma na celu jedynie skontrolowanie przez Sąd Najwyższy, czy orzeczenie kasatoryjne sądu drugiej instancji, przekazujące sprawę do ponownego rozpoznania sądowi pierwszej instancji, zostało prawidłowo oparte na jednej z przesłanek przewidzianych w art. 386 § 2 lub 4 k.p.c., a więc, czy powołana przez sąd drugiej instancji przyczyna uchylenia odpowiada wskazanej w uzasadnieniu podstawie ustawowej i czy rzeczywiście wystąpiła w sprawie. Dokonywana ocena powinna mieć zatem charakter formalny i skupiać się wyłącznie na ustanowionych w powyższych przepisach przesłankach uchylenia orzeczenia sądu pierwszej instancji i nie może wkraczać nie tylko w ocenę merytorycznego stanowiska sądu drugiej instancji w kwestii materialnoprawnych podstaw rozstrzygnięcia, lecz także w ocenę prawidłowości zastosowania przez ten sąd innych przepisów prawa procesowego, nie związanych bezpośrednio ze wskazaną przyczyną uchylenia wyroku sądu pierwszej instancji (por. np. postanowienia z dnia 7 listopada 2012 r. IV CZ 147/12, OSNC 2013, nr 3, poz. 41, z dnia 25 czerwca 2015 r., V CZ 6/16, z dnia 29 października 2015 r., I CZ 92/15 i z dnia 7 kwietnia 2016 r. II CZ 6/15, nie publ.).

Sąd Apelacyjny, uchylając zaskarżony wyrok, powołał się na nierozpoznanie istoty sprawy przez Sąd pierwszej instancji (art. 386 § 4 k.p.c.).

Sąd Najwyższy wskazywał wielokrotnie, że nierozpoznanie istoty sprawy, w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c., jest wadliwością rozstrzygnięcia polegającą na wydaniu przez sąd pierwszej instancji orzeczenia, które nie odnosi się do tego, co było przedmiotem sprawy, bądź zaniechaniu zbadania przez ten sąd materialnej podstawy żądania albo merytorycznych zarzutów stron z powodu bezpodstawnego przyjęcia, że istnieje przesłanka materialnoprawna lub procesowa unicestwiająca roszczenie (por. postanowienia z dnia 23 września 1998 r. II CKN 897/97, OSNC 1999/1/22, z dnia 12 lutego 2002 r. I CKN 486/00, OSP 2003/3/36, z dnia

19 czerwca 2013 r., I CSK 156/13, nie publ.; z dnia 25 czerwca 2015 r., V CZ 35/15, nie publ. i z dnia 7 kwietnia 2016 r. II CZ 6/16, nie publ.).

Wszelkie inne wadliwości rozstrzygnięcia, dotyczące naruszeń prawa materialnego czy procesowego (poza nieważnością postępowania i nieprzeprowadzeniem postępowania dowodowego w całości), nie uzasadniają uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. Jeżeli uchybienia te zostały podniesione w apelacji i ocenione przez sąd jako zasadne, powinny być w systemie apelacji pełnej załatwione bezpośrednio w postępowaniu apelacyjnym (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 września 2016 r., II CZ 73/16, nie publ.).

W niniejszej sprawie Sąd pierwszej instancji orzekł o żądaniu pozwu, uznając, że roszczenie powoda było przedawnione. Uznając takie rozstrzygnięcie za przedwczesne, a istotę sprawy za nierozpoznaną, Sąd drugiej instancji nie przesądził jednak, czy roszczenia powoda są przedawnione, a jedynie wskazał na niedostateczne ustalenia w tym względzie. Tymczasem zaniechanie poczynienia określonych ustaleń faktycznych albo przeprowadzenia określonych dowodów, nie uzasadnia wydania wyroku kasatoryjnego z powodu nierozpoznania istoty sprawy. Według przyjętego w kodeksie postępowania cywilnego modelu apelacji pełnej, postępowanie przed sądem drugiej instancji ma charakter merytoryczny i jest kontynuacją postępowania pierwszoinstancyjnego (art. 382 k.p.c.; por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008 r., Nr 6, poz. 55).

Sąd drugiej instancji powinien był zatem we własnym zakresie przeprowadzić postępowanie dowodowe i dokonać ustaleń faktycznych, które w efekcie doprowadziłyby do rozstrzygnięcia o zasadności, bądź bezzasadności zarzutu przedawnienia.

Należy przy tym zaznaczyć, że prowadzenie postępowania dowodowego w drugiej instancji, nawet w znacznym zakresie, i dokonanie na jego podstawie samodzielnych ustaleń, nie prowadzi do naruszenia konstytucyjnego prawa do zaskarżenia orzeczeń wydanych w pierwszej instancji (art. 78 Konstytucji RP), jak również dwuinstancyjnego modelu postępowania sądowego, statuowanego w

art. 176 ust. 1 Konstytucji RP (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 marca 2003 r., SK 8/02, OTK-A 2003, Nr 3, poz. 20 i postanowienia Trybunału Konstytucyjnego z dnia 9 listopada 2010 r., Ts 49/10, OTK-B 2011, Nr 1, poz. 90 i z dnia 6 października 2015 r., Ts 52/14, OTK-B 2015, Nr 5, poz. 446).

Z tych względów Sąd Najwyższy uchylił zaskarżony wyrok na podstawie art. 398¹⁵ § 1 w zw. z art. 394¹ § 3 k.p.c.

jw